

*Семко Вадим Леонідович, кандидат політичних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

**ЯКІСНІ ОЗНАКИ НЕКОНТРОЛЬОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ
ТА КРИТЕРІЇ ЇХ ОЦІНКИ**

Наприкінці ХХ ст. стало очевидним, що поряд з масивом нових держав, що виникли внаслідок розпаду СРСР та соціалістичного табору, у географічному просторі з'явився принципово новий тип політико-територіальних утворень: території, що формально знаходяться у складі певної держави, але мають власні органи управління, влади або ж контролюються лідерами збройних формувань кримінальних угруповань, польовими командирами, вождями місцевих етнічних спільнот. Інтерес до подібних політико-територіальних утворень зумовлений тим фактом, що вони виступають опорними пунктами терористичних угруповань і відіграють роль фактору дестабілізації для цілих регіонів.

На міждержавному рівні проблема цих утворень, полягає у питанні нормалізації їх статусу через повернення у правове поле держав, на території яких вони розташовані, та боротьби з кримінально-терористичними формуваннями, які, зазвичай виступають як основною причиною, так і головним фактором їх існування. Також, слід зазначити, що подібні неконтрольовані території є предметом різноманітних спекуляцій з боку повідних акторів міжнародних відносин, які маніпулюючи цією проблемою прагнуть реалізувати власні політичні інтереси, у тому числі на рівні ООН. Для позначення подібних територій у вітчизняних джерелах поряд з найбільш поширеним визначенням «неконтрольовані території» використовується терміни «сірі зони» та території «транзитної державності». У зарубіжній літературі найбільш поширеним є термін «некерована територія» (ungoverned territories, areas, spaces, zones) [3, с. 31].

Сутність явища неконтрольованих територій визначається розбіжністю між офіційною та фактичною юрисдикцією над певною територією у низці країн. Проте, ступень, фактори та механізми виникнення таких територій та збереження стану їх не підконтрольності у кожному випадку своєрідні. Це вимагає визначення критеріїв «непідконтрольності» таких територій, їх аналізу та оцінки.

Державна територія в широкому сенсі – територія, що належить певній державі і чітко відокремлена державним кордоном від територій інших держав. До її складу входять: суша (материкова частина держави та острови); територіальні води (прибережна смуга моря певної ширини); надра у межах технічної досяжності й повітряний простір [1, с. 148]. Територія держави підпорядкована виключній і повній владі держави, якій вона належить. Виключне панування держави над власною територією називається територіальним верховенством, яке складає органічну частину державного суверенітету [4, с. 463]. На тлі «академічної» ясності критеріїв визначення території держави, визначення, а тим більш класифікація неконтрольованих

територій є доволі складним завданням. Російські автори на чолі з М. Ільїним поділяють неконтрольовані території на самопроголошені держави, невизнані держави, квазідержави і держави де-факто. Останні, на їх думку, мають найбільші шанси стати повноцінними суверенними державами [2, с. 35–38]. А. Себенцов і В. Колосов поділяють неконтрольовані території на декілька груп [3, с. 38–42].

Бездержавні території. Частина з них (т. зв. «чорні діри») утворилися внаслідок кримінальної і терористичної діяльності, анархії («війна всіх проти всіх») і слабкості центрального уряду. Друга частина є конгломератом контрольованих окремими угрупованнями (кланами, племенами) районів без чітких кордонів і єдиного центру – **території децентралізованого контролю**. Вони сформувались головним чином у країнах з нетривалим досвідом державності та малим ступенем проникнення держави в суспільство. Бездержавним територіям притаманна значна мінливість та нестійкість кордонів, низькій рівень і мозаїчність зон контролю, хоча деякі види контролю, особливо силовий, можуть бути добре вираженими. Бездержавні території часто не мають мети юридичного оформлення фактичного виходу території зі складу держави, оскільки це не сприяє досягненню локальних цілей їх лідерів (контролю над ресурсами), заважає незаконними операціям (торгівлі наркотиками, зброєю, людьми) або ж суперечить їх ідеології, у випадку, як що вона передбачає зміну державного ладу та захоплення влади в усій державі.

Територія транзитної державності охоплює ті частини неконтрольованих територій, які утворились при спробі сепаратистського відокремлення частини території держави, або захоплення влади в усій державі. У цьому випадку нова влада ставить своєю метою формування державних органів влади, створення нової суверенної держави, її визнання світовим співтовариством або входження до складу іншої держави.

Повстанська (самопроголошена) держава – простір, який проголошено повстанцями територією, або частиною території майбутньої держави, над котрими здійснюється силовий контроль. При цьому повстанці нездатні виконувати основні політичні функції держави.

Квазідержава – територія, над якою здійснюється силовий контроль і де повстанська влада виконує частину функцій держави. Після певної стабілізації і закріплення свої позицій повстанські рухи прагнуть набути легітимності серед місцевого населення і починають налагодження мирного життя. Як що повстанці ставлять за мету захоплення влади в усій державі, територія їх квазідержави виконує роль «наочної агітації» для решти держави.

Держава де-факто – територія, над якою новою владою встановлено повний контроль. Вона виконує у повному обсязі функції створення та розподілу благ, але суверенітет такої території не визнаний більшістю держав. Уряд держави де-факто, як правило, має широку підтримку серед населення і достатньо міцний економічний фундамент. Держава де-факто володіє стабільною територією і може існувати протягом достатньо тривалого часу. Велику роль у життєздатності держави де-факто відіграє зовнішньополітичний

заступник та гарант безпеки. Він, як правило забезпечує і економічну підтримку (пряма фінансова допомога, інвестиції в економіку, сприяння у експортно-імпорتنих операціях, гарантованому попиті на продукцію тощо).

Проте наукові класифікації зазвичай формулюють певні «ідеальні» типи досліджуваного об'єкту. Як свідчить практика, переважна більшість об'єктів дослідження являє собою перехідні форми, які поєднують якісні характеристики різних класифікованих типів. Неконтрольовані території не лише не є виключенням, а й підкреслюють це правило. Принциповий підхід дослідження кожного конкретного випадку неконтрольованих територій повинен базуватися на аналізі співвідношення якісних характеристик різних типів неконтрольованих територій.

Список використаних джерел

1. Державна територія // Енциклопедичний словник з державного управління. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
2. Ильин М. В. Формирование новых государств : внешние и внутренние факторы консолидации / М. В. Ильин, Е. Ю. Мелешкина, А. Ю. Мельвиль // Полис. – 2010. – № 3. – С. 26–39.
3. Себенцов А. Б. Феномен неконтролируемых территорий в современном мире / А. Б. Себенцов, В. А. Колосов // Полис. – 2012. – № 2. – С. 31–46.
4. Территория государственная // Дипломатический словарь. В 3-х т. – М. : Политиздат. – Т. 3. – 719 с.

*Явір Віра Анатоліївна, кандидат політичних наук,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*
**РЕІНТЕГРАЦІЯ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ
ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ**

Без вивчення теоретико-методологічних засад політики реінтеграції, без розуміння суті явища, змістовного наповнення цього політико-правового феномену, без визначення місця (позиціонування) політики реінтеграції у державній етнонаціональній політиці України, неможливе напрацювання ефективної моделі реінтеграції окупованих частин Донецької та Луганської областей, а також Автономної Республіки Крим до складу України. Проблема практично не досліджена українською наукою.

Для початку звернемося до визначення реінтеграції. Політичні словники визначають реінтеграцію як 1) відновлення єдиного цілого; 2) повторне об'єднання того, що раніше розколося, розпалося, дезінтегрувалося; 3) включення, залучення до певної спільноти. Адже латинський префікс «ге» вказує на повторну, відновлювальну дію + «integratio», що означає відновлення цілісності, возз'єднання (1).

Західні визначення реінтеграції як явища стосуються переважно адаптації окремих індивідів, що опинилися в певних соціальних, соціально-політичних,